

กรอบการพัฒนารัฐสารสนเทศ สื่อและดิจิทัลสำหรับนักศึกษาทางไกล ระดับอุดมศึกษา

Information, Media and Digital Literacy Development Framework for Distance Students in Higher Education

ชุตินา สัจจามันท์^{1,*} Chutima Sacchanand^{1,*}

¹ แขนงวิชาสารสนเทศศาสตร์ สาขาวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช; Information Science Program, School of Liberal Arts, Sukhothai Thammathirat Open University, Thailand.

* Corresponding author email: chutima.sac@stou.ac.th

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์: การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนารอบการพัฒนารัฐสารสนเทศ สื่อ และดิจิทัลที่เหมาะสมสำหรับนักศึกษาทางไกล

วิธีการศึกษา: การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเอกสารและการวิจัยเชิงคุณภาพ แหล่งข้อมูลหลักประกอบด้วย เอกสารผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษาทางไกล การรัฐสารสนเทศ การรัฐสื่อ และการรัฐดิจิทัล ประเทศไทย และฟิลิปปินส์ จำนวน 12 คน ผู้สอน นักออกแบบระบบการสอน และบรรณารักษ์ที่รับผิดชอบการพัฒนานักศึกษา มสธ. จำนวน 20 คน และผู้เข้าร่วมกิจกรรมการนำไปทดลองใช้ ประกอบด้วย ผู้สอน บรรณารักษ์ และนักศึกษา ระดับบัณฑิตศึกษา มสธ. รวม 38 คน สุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงตามระดับการศึกษา สาขาวิชา และตามความสนใจ เครื่องมือการวิจัย ประกอบด้วย แบบบันทึกข้อมูล แบบสัมภาษณ์ แบบสนทนากลุ่ม และกิจกรรมที่พัฒนาขึ้น การวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลเชิงคุณภาพ ใช้การวิเคราะห์และสังเคราะห์เนื้อหา และสรุปความ

ข้อค้นพบ: ผลการวิจัยพบว่า 1) กรอบการพัฒนารัฐสารสนเทศ สื่อและดิจิทัลสำหรับนักศึกษาทางไกล รูปแบบ “3 เอส” (Student –Staff –System) ประกอบด้วย หลักการ กลยุทธ์ และตัวชี้วัด โดยเน้นนักศึกษาเป็นศูนย์กลางการพัฒนาแบบองค์รวม บทบาทและสมรรถนะใหม่ของผู้สอน นักออกแบบระบบการศึกษาและบรรณารักษ์ ระบบการบริหารจัดการ ระบบการจัดการศึกษาและการเรียนรู้ ระบบการบริการสนับสนุน การศึกษาทางไกล ระบบและโครงสร้างพื้นฐานเทคโนโลยีดิจิทัลและสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ดิจิทัล และ 2) ผลการนำกลยุทธ์ตามกรอบการพัฒนาลงไปทดลองใช้ พบว่า ผู้เข้าร่วมกิจกรรมทั้งผู้สอน บรรณารักษ์ และนักศึกษามีความพึงพอใจมาก ได้รับประโยชน์จากการเข้าร่วมกิจกรรม และตระหนักบทบาทสำคัญในการพัฒนานักศึกษา

การประยุกต์ใช้จากการศึกษา: งานวิจัยนี้เป็นแนวทางแก่สถาบันการศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำไปใช้ในการขับเคลื่อนเรื่องการรัฐสารสนเทศ สื่อและดิจิทัล ในสภาพแวดล้อมการศึกษาแบบเปิดและการเรียนรู้

ทางไกล ในภาวะที่การศึกษาและการเรียนออนไลน์เป็นความปกติใหม่ของสังคม และทุกคนเป็นนักศึกษาหรือผู้เรียนทางไกลผ่านการเรียนรู้ออนไลน์

คำสำคัญ: การรู้สารสนเทศ การรู้เท่าทันสื่อ การรู้ดิจิทัล นักศึกษาทางไกล

Abstract

Purpose: This study aimed at developing information, media and digital literacy (IMDL) development framework suitable for distance students in higher education.

Methodology: The research method included documentary and qualitative research. Key informants consisted of documents, twelve Thai and Filipino key persons in distance education and IMDL area, and twenty teaching faculty, educational technologists and librarians involved with distance students' IMDL development. Thirty-eight participants including STOU teaching faculty, librarians and graduate students were purposively selected and on a voluntary basis to try out the strategy through the developed activity. The research instruments included documentary analysis forms and interview/focus group guidelines. Content analysis was used for qualitative data analysis.

Findings: Research findings showed that 1) the “SSS” (Students – Staff - System) model for IMDL development framework for distance students in higher education was comprised of principles, key strategies and indicators, focusing on students as the center for the holistic development, the new roles and competencies of faculty members, distance educational designers, librarians, as well as the management system, distance educational and learning management system, supporting service system, digital technology and infrastructure system and digital learning environment; and 2) teaching faculty, librarians and students were very satisfied and benefited from participating in trying out the activities and recognized their roles.

Applications of this study: This research is a guideline for educational institutions and related agencies to use in driving information, media and digital literacy in an open education and distance learning environment in which online education and learning are the new normal of society and everyone is a student or distance learner through online learning.

Keywords: Information literacy, Media literacy, Digital literacy, Distance students.

1. บทนำ

ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีดิจิทัล และเครือข่ายสังคมออนไลน์ ตลอดจนสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของโลกได้ส่งผลกระทบต่อการจัดการศึกษาในศตวรรษที่ 21 ในทุกมิติ โลกยุคดิจิทัลให้ความสำคัญต่อการเรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้ตลอดชีวิต การเรียนรู้ออนไลน์ ทักษะการรู้สารสนเทศ สื่อและดิจิทัล (Information, media and information technology skills) ซึ่งเป็นหนึ่งในสี่ผลลัพธ์ของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 กำหนดโดยภาคีเพื่อทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 (The Partnership for 21st Century Skills, 2011) เป็นหนึ่งในสิบสมรรถนะหลักของผู้เรียน (Student core competencies) และคุณลักษณะของคนไทย 4.0 ที่พึงประสงค์ตามมาตรฐานการศึกษาชาติ (Office of the Educational Council, 2018) โดยการบูรณาการเชื่อมโยงและสัมพันธ์กันในการพัฒนาสมรรถนะหรือทักษะที่จำเป็นสำหรับนักศึกษาแบบองค์รวมในสภาพแวดล้อมดิจิทัล สอดคล้องกับข้อเสนอแนะจากผลการวิจัยของลีและโซ (Lee & So, 2014) ว่าความฉลาดรู้เรื่องใดเรื่องหนึ่งย่อมไม่เพียงพอในโลกปัจจุบัน จำเป็นต้องบูรณาการและรวมเป็นความฉลาดรู้ชุดเดียวกันเพื่อพัฒนาบุคคลให้มีสมรรถนะที่จำเป็นในสภาพแวดล้อมดิจิทัล

การรู้สารสนเทศ สื่อและดิจิทัลเป็นหนึ่งในทักษะศตวรรษที่ 21 ที่มีความสำคัญยิ่งในยุค สารสนเทศและยุคดิจิทัล โดยหลักคิดการเรียนรู้วิธีการเรียนรู้ (Learning how to learn) ซึ่งเป็นทักษะที่จำเป็นต่อการศึกษาที่มุ่งพัฒนาทักษะการเรียนรู้ การสร้างสรรค์การเรียนรู้ และเป็นพื้นฐานของการเรียนรู้ด้วยตนเองและการเรียนรู้ตลอดชีวิต ส่งเสริมและพัฒนาผู้เรียนให้เป็นผู้ใฝ่รู้และมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในสังคม นอกจากนี้ยังเกี่ยวข้องกับทักษะพื้นฐานที่จำเป็น ได้แก่ ทักษะการอ่าน การเขียน การคิด วิเคราะห์ สร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ด้วยตนเอง ซึ่งมีความจำเป็นสำหรับการศึกษาระดับอุดมศึกษาและการศึกษาทางไกล (Maphosa & Bhebhe, 2019; Mnkeni-Saurombe, 2015) สอดคล้องกับการพัฒนาบัณฑิตให้มีผลการเรียนรู้ตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาของประเทศไทย (Thailand Quality Framework - TQF) (Ministry of Education, 2009) โดยเฉพาะด้านการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสาร และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ

คำว่า การรู้สารสนเทศ (Information literacy) การรู้เท่าทันสื่อ (Media literacy) และการรู้ดิจิทัล (Digital literacy) มีแปลคำภาษาอังกฤษเป็นภาษาไทยที่หลากหลาย มีการใช้แยกคำ รวมคำหรือแทนกัน เช่น Media and information literacy, Digital and information literacy, Information and digital literacy องค์การยูเนสโกใช้คำว่า Media and Information Literacy (MIL) โดยครอบคลุมสมรรถนะของการรู้เท่าทันสื่อ และการรู้สารสนเทศโดยรวมการรู้ดิจิทัลด้วย (UNESCO Institute for Information Technologies in Education, 2021) นอกจากนี้ยังมีเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะในภาษาอังกฤษที่สะท้อนมุมมองของนักวิชาการ นักวิจัย และนักวิชาชีพในศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะในสาขาบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ การศึกษา นิเทศศาสตร์ และเทคโนโลยีสารสนเทศที่พยายามอธิบายพัฒนาการ ความเหมือน ความแตกต่าง การขยายแนวคิด ขอบเขต การบูรณาการ เชื่อมโยง และการหลอมรวมทักษะที่เกี่ยวข้องทั้งสามด้านเป็นองค์รวมในกรอบความฉลาดรู้หลายมิติ (Multi literacies) (Sacchanand, 2020)

โดยงานวิจัยนี้บูรณาการแนวคิดจากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการรู้สารสนเทศ สื่อและดิจิทัล และนิยามว่า ความรู้และความสามารถบูรณาการทักษะการรู้สารสนเทศ การรู้เท่าทันสื่อและดิจิทัล ในการแสวงหาเข้าถึง สืบค้น ประเมิน ใช้ สร้าง สื่อสาร ร่วมมือและแบ่งปันสารสนเทศและสื่อในสภาพแวดล้อมดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพและถูกกฎหมาย

การพัฒนาการศึกษาโดยเฉพาะการศึกษาทางไกลในสภาวะแวดล้อมของการหลอมรวมสื่อ สารสนเทศ และดิจิทัลและการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจของประเทศสู่ยุคประเทศไทย เศรษฐกิจที่ขับเคลื่อน 4.0 ด้วยนวัตกรรมและเทคโนโลยีได้ส่งผลกระทบต่อตลาดงานและการจัดการศึกษา รูปแบบการเรียนรู้ และสมรรถนะที่พึงประสงค์ของนักศึกษาระบบทางไกล ในต่างประเทศมีการพัฒนามาตรฐานและกรอบการรู้สารสนเทศสำหรับนักศึกษาระดับอุดมศึกษาโดยสมาคมทางวิชาชีพ ที่แพร่หลายคือ สมาคมห้องสมุดอเมริกัน โดยสมาคมห้องสมุดวิทยาลัยและวิจัย (Association of College and Research Libraries – ACRL) และเฉพาะนักศึกษาทางไกล มหาวิทยาลัยเปิดประเทศอังกฤษ (The Open University, 2018) ได้กำหนดกรอบการรู้ดิจิทัลและสารสนเทศ (DIL framework) เป็นแนวทางพัฒนานักศึกษาทางไกลของมหาวิทยาลัย โดยบูรณาการในการเรียนรู้ ผลลัพธ์การเรียนรู้โดยมีความสัมพันธ์กับรอบคุณลักษณะของผู้เรียน ให้สามารถใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อให้บรรลุเป้าหมายส่วนตัว การเรียน และการทำงาน ตลอดจนสามารถค้นหาและใช้สารสนเทศ ทั้งในการสื่อสาร ความร่วมมือ การทำงานเป็นทีม ความตระหนักรู้ทางสังคมในสภาพแวดล้อมดิจิทัล ความเข้าใจความปลอดภัยในโลกไซเบอร์ การสร้างสารสนเทศใหม่ ที่มีฐานจากการคิดและการประเมินอย่างมีวิจารณญาณ (Open University, 2020) จำแนกตามระดับการศึกษาและทักษะแต่ละด้าน

จากความสำคัญของการรู้สารสนเทศ สื่อและดิจิทัล ในสภาพแวดล้อมดิจิทัลและการศึกษาทางไกลในยุคดิจิทัลและเนื่องจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะในประเทศไทย กรณีมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (มสธ.) เน้นการศึกษาระดับการรู้สารสนเทศของนักศึกษาทางไกลในระดับบัณฑิตศึกษา (Ammatwong, Sacchanand & Panmekha, 2013) สภาพการรู้ดิจิทัลของนักศึกษาทางไกล ระดับบัณฑิตศึกษา (Komlayut, 2018) รวมทั้งการพัฒนาชุดฝึกอบรมสำหรับนักศึกษาทางไกล (Osathanukroh, 2011; Sacchanand, 2016; Sacchanand & Jaroenpantarak, 2006) และบทบาทของบรรณารักษ์ในการสนับสนุนการศึกษาทางไกลในระดับบัณฑิตศึกษา (Sacchanand, 2002a, 2002b, 2004, 2009) แต่ยังคงขาดมุมมองกรอบการบริหารจัดการเชิงกลยุทธ์ในการพัฒนาการรู้สารสนเทศ สื่อและดิจิทัลสำหรับนักศึกษาทางไกลเป็นองค์รวม ผู้วิจัยจึงมีความสนใจนำความรู้และประสบการณ์ทั้งในด้านการจัดการศึกษาทางไกลและสารสนเทศศาสตร์มาใช้ในการพัฒนากรอบการพัฒนาการรู้สารสนเทศ สื่อและดิจิทัลสำหรับนักศึกษาทางไกล โดยใช้กระบวนการวิจัย อย่างมีระบบและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันกับผู้บริหาร ผู้สอน ผู้เชี่ยวชาญการศึกษาทางไกลและการรู้สารสนเทศ สื่อและดิจิทัลของมหาวิทยาลัยโพลิเทคนิคแห่งประเทศฟิลิปปินส์ ระบบเปิด (Polytechnic University of the Philippines, Open System – PUP OUS) มหาวิทยาลัย

ของรัฐซึ่งมีบันทึกความร่วมมือกับ มสธ. และได้รับการจัดตั้งจากองค์การยูเนสโกให้เป็นฐานความรู้ระดับอุดมศึกษาด้านการเรียนรู้อระบบเปิดและการเรียนรู้ทางไกลของภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก (UNESCO Asia Pacific Region for Higher Education Knowledge Based on Open and Distance Learning) โดยงานวิจัยนี้เป็นการต่อยอดจากผลการวิจัยระยะแรกสภาพการพัฒนารัฐสารสนเทศ สื่อและดิจิทัลของนักศึกษาทางไกลของ มสธ. และมหาวิทยาลัยโพลีเทคนิคแห่งประเทศไทยฟิลิปปินส์ ระบบเปิด (Sacchanand, 2019) ซึ่งจะอำนวยความสะดวกในการสร้างองค์ความรู้สารสนเทศศาสตร์ และการศึกษาทางไกลในสภาพแวดล้อมดิจิทัล ตลอดจนเป็นแนวทางแก่สถาบันการศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำไปใช้ในการขับเคลื่อนเรื่องการรู้สารสนเทศ สื่อและดิจิทัลในสภาพแวดล้อมการศึกษาแบบเปิดและการเรียนรู้ทางไกล (Open and distance learning – ODL) ในภาวะที่การศึกษาและการเรียนออนไลน์เป็นความปกติใหม่ของสังคม และทุกคนเป็นนักศึกษาหรือผู้เรียนทางไกลผ่านการเรียนรู้ออนไลน์

2. วัตถุประสงค์

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนารอบการพัฒนารัฐสารสนเทศ สื่อและดิจิทัลที่เหมาะสมสำหรับนักศึกษาทางไกล

3. วิธีการศึกษา

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเอกสารและการวิจัยเชิงคุณภาพ จากผลการสังเคราะห์เอกสารและผลการวิจัยสภาพการพัฒนาระบบเปิดที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทักษะทั้งในประเทศไทยและประเทศฟิลิปปินส์ ร่วมกับนักวิจัย PUP OUS การยกย่องและ การรับฟังความคิดเห็นโดยการจัดสนทนากลุ่ม รวมทั้งการนำไปทดลองใช้โดยเลือกกลยุทธ์ตามกรอบการพัฒนาระบบเปิดไปทดลองปฏิบัติ

3.1. ผู้ให้ข้อมูลหลัก

ผู้ให้ข้อมูลหลักประกอบด้วย ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษาทางไกล การรู้สารสนเทศ การรู้สื่อ และการรู้ดิจิทัล ประเทศไทย และฟิลิปปินส์ ผู้รับผิดชอบเกี่ยวข้องกับการพัฒนาทักษะการรู้สารสนเทศ สื่อและดิจิทัลสำหรับนักศึกษาทางไกล และผู้เข้าร่วมกิจกรรมการนำไปทดลองใช้ ดังนี้

ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษาทางไกล การรู้สารสนเทศ การรู้สื่อ และการรู้ดิจิทัล ประเทศไทย และฟิลิปปินส์ ผู้วิจัยได้คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักโดยกำหนดเกณฑ์การคัดเลือก คือ ผู้รับผิดชอบหรือมีบทบาทในการจัดการศึกษาทางไกลและมีงานวิจัยเกี่ยวข้องทั้งภายในและภายนอกมสธ. จำนวน 12 คน

ผู้รับผิดชอบการพัฒนานักศึกษาทางไกล การพัฒนาทักษะการรู้สารสนเทศ สื่อและดิจิทัล เลือกแบบเจาะจงเป็น ผู้สอน นักออกแบบระบบการสอน และบรรณารักษ์ มสธ. จำนวน 20 คน

ผู้เข้าร่วมกิจกรรมการนำไปทดลองใช้ ประกอบด้วยผู้สอน บรรณารักษ์ และนักศึกษามสธ. รวมจำนวน 38 คน 1) ขั้นตอนการเลือกกลยุทธ์ รูปแบบกิจกรรม และสถานที่จัดกิจกรรม รวมจำนวน 11 คน ประกอบด้วยผู้สอน จำนวน 4 คน จากสาขาวิชาศึกษาศาสตร์ สาขาวิชานิเทศศาสตร์ สาขาวิชาเกษตรศาสตร์ และสหกรณ์ และสาขาวิชาพยาบาลศาสตร์ และบรรณารักษ์ จำนวน 7 คน ประกอบด้วยผู้อำนวยการ

รองผู้อำนวยการ หัวหน้าฝ่าย และบรรณารักษ์บริการ และ 2) ขั้นการดำเนินการทดลองใช้ รวมจำนวน 27 คน ประกอบด้วย ผู้สอน จำนวน 7 คน เลือกแบบเจาะจงผู้สอนระดับบัณฑิตศึกษากระจายตามสาขาวิชาต่าง ๆ บรรณารักษ์ จำนวน 4 คน เป็นผู้รับผิดชอบงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทักษะการรู้สารสนเทศ สื่อและดิจิทัล ในบทบาทการสอนหรือการจัดกิจกรรมสนับสนุน และนักศึกษา รวมจำนวน 16 คน เลือกนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาทั้งระดับปริญญาโทและปริญญาเอก และสมัครใจเข้าร่วมกิจกรรม

3.2. เครื่องมือการวิจัย ประกอบด้วย เครื่องมือการวิจัยที่ใช้ในการพัฒนารอบการพัฒนา และเครื่องมือการวิจัยที่นำไปทดลองใช้

เครื่องมือการวิจัย ใช้ในการพัฒนารอบการพัฒนา ได้แก่ แบบสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ แบบสัมภาษณ์/สอบถามความคิดเห็นผู้รับผิดชอบเกี่ยวข้องกับการพัฒนานักศึกษา มสธ. ต่อกรอบการพัฒนาการรู้สารสนเทศ สื่อและดิจิทัล ซึ่งได้รับการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาจากผู้เชี่ยวชาญการศึกษาทางไกลและการนำไปทดลองสัมภาษณ์ผู้บริหาร ผู้สอนและนักศึกษาที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง พบว่า เครื่องมือการวิจัยมีคุณภาพสามารถนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลได้ตามวัตถุประสงค์

เครื่องมือการวิจัยในการนำไปทดลองใช้ ประกอบด้วย กิจกรรม “บรรณารักษ์เชิงรุก” ซึ่งผู้วิจัยพัฒนาขึ้นตามกลยุทธ์ที่เลือก แบบรายงานผลการศึกษาค้นคว้าสำหรับนักศึกษา แบบรายงานผลการดำเนินกิจกรรมของบรรณารักษ์ แบบสัมภาษณ์นักศึกษา แบบสนทนากลุ่มผู้สอนและบรรณารักษ์ ซึ่งได้รับการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาจากผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษาทางไกลและการนำไปทดลองสัมภาษณ์ผู้บริหาร ผู้สอน และนักศึกษาที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง พบว่า เครื่องมือการวิจัยมีคุณภาพสามารถนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลได้ตามวัตถุประสงค์

3.3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ขั้นตอนการกำหนดกรอบการพัฒนาเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการอ่านเอกสารและบันทึกข้อมูลตามประเด็นในแบบบันทึก การสัมภาษณ์/สอบถามความคิดเห็น และการจัดสนทนากลุ่ม

ขั้นตอนการนำไปทดลองใช้ ประกอบด้วย 1) ขั้นการเลือกกลยุทธ์ รูปแบบกิจกรรม และสถานที่จัดกิจกรรม โดยการจัดสนทนากลุ่มผู้เกี่ยวข้อง และ 2) ขั้นการดำเนินการทดลองใช้ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการส่งเอกสารคำแนะนำในการเข้าร่วมกิจกรรม เอกสารกิจกรรมการค้นคว้า และแบบรายงานผลการศึกษาค้นคว้าให้นักศึกษาดำเนินการตามกำหนดการ การสัมภาษณ์นักศึกษา การรายงานผลการดำเนินกิจกรรมของบรรณารักษ์ตามแบบรายงาน และการจัดสนทนากลุ่มผู้สอน และบรรณารักษ์ที่เข้าร่วมกิจกรรมศึกษาผลการนำกลยุทธ์ไปทดลองใช้

3.4. การวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการวิเคราะห์ สังเคราะห์เนื้อหา การจัดกลุ่มเนื้อหา และการสรุปความ

3.5. การนำเสนอข้อมูล ข้อมูลเชิงคุณภาพ นำเสนอในรูปการสรุปและพรรณนาความ

4. ผลการศึกษา

4.1. ร่างกรอบการพัฒนาการรู้สารสนเทศ สื่อและดิจิทัลที่เหมาะสมสำหรับนักศึกษาทางไกล

ร่างกรอบการพัฒนาการรู้สารสนเทศ สื่อและดิจิทัลที่เหมาะสมสำหรับนักศึกษาทางไกล ประกอบด้วยหลักการ กลยุทธ์และตัวชี้วัด ที่พัฒนาขึ้นจากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ผลการวิจัยระยะแรก และผลการสัมภาษณ์/สนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้รับผิดชอบการพัฒนา นักศึกษาทางไกล/การพัฒนาทักษะการรู้สารสนเทศ สื่อและดิจิทัลของ มสธ. สรุปได้ว่าหลักการกลยุทธ์และตัวชี้วัด ที่นำเสนอ มีความเหมาะสมโดยมีข้อสังเกตเพิ่มเติม ดังนี้

คำหลักที่ใช้ทั้งสามคำ คือ สารสนเทศ สื่อ และดิจิทัล เป็นคำที่มีความเข้าใจแตกต่างกันไปตามมุมมองของผู้เกี่ยวข้อง แต่แนวคิดและหลักการเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน นักศึกษารุ่นใหม่ได้รับการพัฒนาทักษะศตวรรษที่ 21 จากการเรียนรู้ด้วยตนเอง การปฏิบัติ และการศึกษาในระบบ ปรากฏในหลักสูตรระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งได้มีการกำหนดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการเพิ่มวิชาวิทยาการคำนวณ ศึกษาเกี่ยวกับเทคโนโลยี สื่อ สารสนเทศ จึงควรใช้เป็นฐานในการพัฒนานักศึกษาต่อเนื่องในระดับที่เหมาะสม

นโยบายและวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนของมหาวิทยาลัยในเรื่องการจัดการศึกษาระบบทางไกลและการพัฒนานักศึกษาที่ออกแบบใหม่ให้เหมาะสมและทันการเปลี่ยนแปลงในสังคมดิจิทัลมีความสำคัญ มีระบบกลไก และบริการสนับสนุนการจัดการศึกษาและการเรียนรู้ออนไลน์ในสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้นักศึกษาให้เกิดความตระหนักและความจำเป็นของทักษะการรู้สารสนเทศ สื่อและดิจิทัล เช่น ห้องสมุดออนไลน์ เพื่อพัฒนานักศึกษาโดยการปฏิบัติจริง

การจัดหลักสูตร การเรียนการสอนแบบบูรณาการเนื้อหาและเน้นวิธีการเรียนรู้ควบคู่กัน ตามแนวทางการเรียนรู้สมัยใหม่ Teach less, Learn more และมีการวัดและประเมินผลลัพธ์การเรียนรู้อย่างเป็นระบบ มีรูปแบบและวิธีการที่เหมาะสม

บทบาทและสมรรถนะใหม่ของผู้สอน นักออกแบบระบบการสอน และบรรณารักษ์ ในระบบการศึกษาทางไกลมีความจำเป็น และจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

การพัฒนาความร่วมมือเป็นกลยุทธ์สำคัญและเป็นวัฒนธรรมการทำงานที่จำเป็น มหาวิทยาลัยจำเป็นต้องสร้างความตระหนัก ความเข้าใจร่วมกัน ในการมุ่งมั่น ขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงและสิ่งคุกคาม และมีระบบและกลไกที่เอื้อให้เกิดผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรม

มีข้อเสนอให้รวมระบบการศึกษาและการจัดเรียนรู้ทางไกลไว้ด้วยกัน รวมประเด็นสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ดิจิทัลในระบบและโครงสร้างพื้นฐานทางดิจิทัล รวมกลยุทธ์และตัวชี้วัดโดยเน้นเฉพาะที่สำคัญ และตัวชี้วัดให้เน้นนักศึกษาเป็นหลักและผลลัพธ์ที่เกิดกับนักศึกษาโดยตรง

4.2. กรอบการพัฒนาการรู้สารสนเทศ สื่อและดิจิทัล

กรอบการพัฒนาการรู้สารสนเทศ สื่อและดิจิทัลที่เหมาะสมสำหรับนักศึกษาทางไกลซึ่งปรับปรุงตามความคิดเห็นของกลุ่มผู้สอน นักศึกษา และผู้ทรงคุณวุฒิ เน้นนักศึกษาเป็นศูนย์กลางการพัฒนา ประกอบด้วย 1) หลักการ 2) กลยุทธ์ และ 3) ตัวชี้วัด ดังนี้

4.2.1. หลักการ

การรู้สารสนเทศ สื่อและดิจิทัลเป็นความรู้และทักษะศตวรรษที่ 21 ที่จำเป็นสำหรับนักศึกษาทางไกล และผลลัพธ์การเรียนรู้ในระดับอุดมศึกษา โดยนักศึกษา (Student) เป็นศูนย์กลางการพัฒนาแบบองค์รวม ให้เป็นผู้มีความฉลาดรู้และทักษะการเรียนรู้ในสภาพแวดล้อมดิจิทัล สามารถเรียนรู้ด้วยตนเอง ใฝ่รู้ เรียนรู้ตลอดชีวิต มีความสามารถในการคิด วิเคราะห์ ประเมินค่า และมีจริยธรรมทางวิชาการ โดยการทำงานแบบหุ้นส่วนความร่วมมือและการบูรณาการเพื่อพัฒนานักศึกษาทางไกลอย่างยั่งยืน

4.2.2. กลยุทธ์

กลยุทธ์การทำงานแบบหุ้นส่วนความร่วมมือของบุคลากร (Staff) ที่เกี่ยวข้อง โดยเน้นกลุ่มผู้สอน นักออกแบบระบบการสอน และบรรณารักษ์ ภายใต้ระบบ (System) ระบบการบริหารจัดการ ระบบการจัดการศึกษาและการจัดการเรียนรู้ทางไกล ระบบการบริการสนับสนุนการศึกษาทางไกล และระบบและโครงสร้างพื้นฐานทางเทคโนโลยีดิจิทัลและสภาพแวดล้อมดิจิทัลมีประสิทธิภาพ

4.2.2.1. ด้านระบบการบริหารจัดการ

1) การกำหนดวิสัยทัศน์/นโยบาย/แผน/กลยุทธ์ และตัวชี้วัดการพัฒนาสู่การเป็นมหาวิทยาลัยทางไกลรูปแบบมหาวิทยาลัยดิจิทัล และการพัฒนานักศึกษาให้มีทักษะการรู้สารสนเทศ สื่อและดิจิทัล

2) การพัฒนาระบบและโครงสร้างพื้นฐานทางเทคโนโลยีดิจิทัล และสมรรถนะ ด้านดิจิทัลขององค์กรและบุคลากร

3) การพัฒนาวัฒนธรรมการทำงานแบบหุ้นส่วนความร่วมมือ การสร้างความตระหนัก การยอมรับ และแรงจูงใจ สู่เป้าหมายการเปลี่ยนแปลง

4.2.2.2. ด้านระบบการศึกษาและการจัดการเรียนรู้ทางไกล

การพัฒนาระบบการศึกษาและการจัดการเรียนรู้ทางไกลที่เน้นการศึกษาออนไลน์ที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมดิจิทัล พฤติกรรมการเรียนรู้ และความต้องการของนักศึกษาและผู้เรียนยุคดิจิทัล

4.2.2.3. ด้านหลักสูตร สื่อการศึกษา การจัดการเรียนรู้

1) หลักสูตร
- การบูรณาการความรู้และทักษะการรู้สารสนเทศ สื่อและดิจิทัลในหลักสูตร ชุมวิชา การจัดการกระบวนการเรียนการสอน และกิจกรรมการศึกษา

- การกำหนดให้มีชุดวิชาบังคับในหมวดวิชาศึกษาทั่วไปที่นำเสนอความรู้และทักษะการรู้สารสนเทศ สื่อและดิจิทัล เพื่อเป็นฐานความรู้และเครื่องมือการเรียนรู้ด้วยตนเอง

2) สื่อการศึกษา

- การบูรณาการเนื้อหาทักษะการรู้สารสนเทศ สื่อและดิจิทัลในสื่อการศึกษาทางไกล (เอกสารการสอน/ประมวลสาระชุดวิชา/แนวการศึกษา/สื่อการศึกษา)

- การผลิตสื่อการศึกษาในรูปแบบของสื่อใหม่ สื่อที่หลากหลาย เพื่อถ่ายทอดเนื้อหาความรู้และทักษะการรู้สารสนเทศ สื่อและดิจิทัล

3) การจัดการเรียนรู้

- การบูรณาการทักษะการรู้สารสนเทศ สื่อและดิจิทัลในการจัดการเรียนการสอน

- การจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นการเรียนรู้วิธีการเรียน (Learning how to learn) และการใช้วิทยาการและแหล่งการเรียนรู้ (Resource-based teaching and learning)

- การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับการศึกษาทางไกลในสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ใหม่

4.2.2.4. ด้านผู้สอน นักออกแบบระบบการสอน และบรรณารักษ์

- 1) การพัฒนาผู้สอน นักออกแบบระบบการสอน และบรรณารักษ์ ให้มีสมรรถนะด้านเทคโนโลยีดิจิทัล การรู้สารสนเทศ สื่อและดิจิทัล การถ่ายทอดความรู้ผ่านสื่อใหม่ การสอนเชิงบูรณาการ และการใช้ภาษาอังกฤษ

- 2) การพัฒนาบทบาท และสมรรถนะใหม่ และวัฒนธรรมการทำงานแบบใหม่ที่เน้นการทำงานแบบหุ้นส่วนความร่วมมือระหว่างบุคลากรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการพัฒนา นักศึกษา ด้วยความร่วมมือร่วมใจและการทำงานเป็นทีม

4.2.3. ด้านระบบและโครงสร้างพื้นฐานทางเทคโนโลยีดิจิทัล และสภาพแวดล้อมดิจิทัล

- 1) การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เทคโนโลยี เครื่องมือ อุปกรณ์ที่มีประสิทธิภาพ
- 2) มีอินเทอร์เน็ตความเร็วสูง เชื่อมโยงเครือข่ายทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย
- 3) มีแพลตฟอร์มดิจิทัล และช่องทางอิเล็กทรอนิกส์ในการแสวงหา เข้าถึง สืบค้น ประเมินใช้ สร้าง สื่อสาร ร่วมมือ และแบ่งปัน

- 4) มีระบบและบริการออนไลน์ที่รวดเร็วและหลากหลายและเพิ่มช่องทางการเข้าถึงสารสนเทศระบบเปิด

- 5) การพัฒนาแอปพลิเคชัน นวัตกรรม บทเรียนออนไลน์ มุกหรือระบบการจัดการเรียนการสอนออนไลน์ระบบเปิดสำหรับมหาชน (MOOC) ห้องเรียนเสมือนจริง (Virtual classroom)

4.2.4. ด้านระบบการบริการสนับสนุนการจัดการศึกษาทางไกล

4.2.4.1. การบริการห้องสมุด

- 1) การพัฒนาห้องสมุดดิจิทัลและบริการออนไลน์ที่สนับสนุนการศึกษาทางไกล
- 2) การพัฒนาความร่วมมือระหว่างผู้สอนกับบรรณารักษ์เพื่อการพัฒนาทักษะการรู้สารสนเทศ สื่อและดิจิทัลและการบริการสนับสนุนการศึกษาทางไกล
- 3) การพัฒนาบทเรียนออนไลน์ การฝึกอบรมออนไลน์ ให้นักศึกษาได้เรียนรู้ด้วยตนเองเรื่อง การรู้สารสนเทศ สื่อและดิจิทัล บนเว็บไซต์ของห้องสมุด

4.2.4.2. การบริการอื่นๆ

การบริการออนไลน์ของทุกหน่วยงานเพื่อให้นักศึกษาสามารถเข้าถึงและใช้บริการผ่านเครือข่าย เป็นการพัฒนาทักษะการรู้สารสนเทศ สื่อและดิจิทัล ในสภาพแวดล้อมดิจิทัล

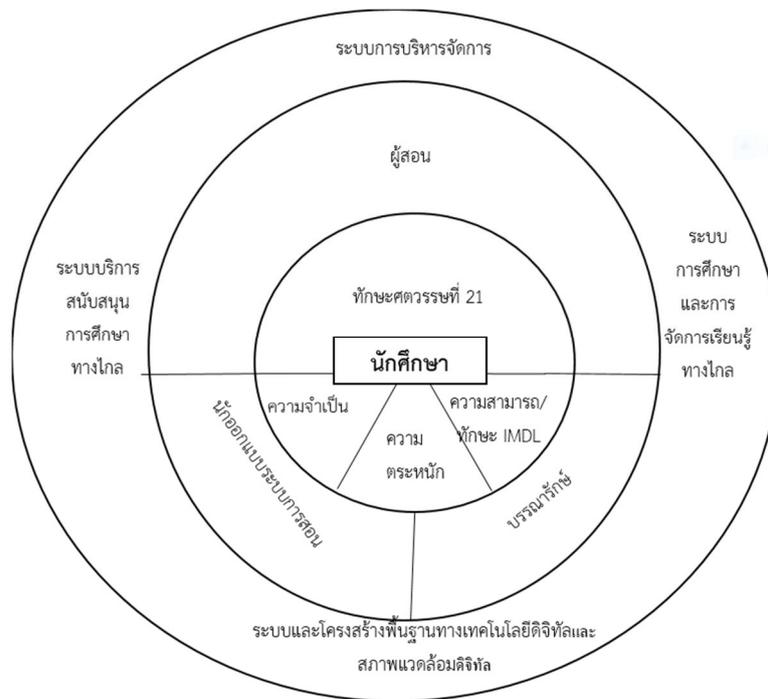
4.3. ตัวชี้วัด

ตัวชี้วัดที่กำหนดเป็นกรอบการนำไปใช้วัดผลลัพธ์หรือผลสัมฤทธิ์ของการดำเนินการตามหลักการและกลยุทธ์หลัก กลยุทธ์ใดกลยุทธ์หนึ่งหรือหลายกลยุทธ์ที่เกี่ยวข้องร่วมกัน ซึ่งอาจกำหนดทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ตามบริบท และระดับการพัฒนา ประเด็นตัวชี้วัดมีดังนี้

- 1) คำหรือแนวคิดหลักของการรู้สารสนเทศ สื่อ และดิจิทัล ปรากฏในวิสัยทัศน์ นโยบายกลยุทธ์ แผนงานหรือโครงการระดับมหาวิทยาลัย
- 2) กิจกรรมความร่วมมือระหว่างผู้สอน นักออกแบบระบบการศึกษา และบรรณารักษ์ หรือหน่วยงานวิชาการและหน่วยงานสนับสนุนในการพัฒนาทักษะการรู้สารสนเทศ สื่อและดิจิทัลสำหรับนักศึกษา
- 3) นวัตกรรมการศึกษาทางไกลที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทักษะการรู้สารสนเทศ สื่อและดิจิทัลสำหรับนักศึกษาทางไกลในสภาพแวดล้อมดิจิทัล ในรูปแบบของสื่อการศึกษา โมดูลการสอน รูปแบบการบริหารจัดการความร่วมมือ รูปแบบการจัดการเรียนรู้ หรือ แนวปฏิบัติที่ดีในการพัฒนานักศึกษาทางไกลให้เป็นผู้รู้สารสนเทศ สื่อ และดิจิทัล
- 4) หลักสูตรที่มีบูรณาการเนื้อหาความรู้และทักษะการรู้สารสนเทศ สื่อและดิจิทัลในหลักสูตร ชุมติวิชา การจัดการกระบวนการเรียนการสอน และกิจกรรมการศึกษา
- 5) ผู้สอน นักออกแบบระบบการสอน บรรณารักษ์ และบุคลากรสนับสนุนที่เกี่ยวข้อง ได้รับการพัฒนาให้มีสมรรถนะที่เกี่ยวข้องกับระบบการศึกษาและกระบวนการจัดการเรียนรู้ทางไกล สมรรถนะดิจิทัลและการรู้สารสนเทศ สื่อ และดิจิทัล
- 6) ระดับทักษะการรู้สารสนเทศ สื่อ และดิจิทัล ของนักศึกษาทางไกลตามเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนด

7) ความพึงพอใจของนักศึกษาต่อการพัฒนาทักษะการรู้สารสนเทศ สื่อ และดิจิทัลสำหรับนักศึกษาทางไกล

จากหลักการ ยุทธศาสตร์ และตัวชี้วัดตามกรอบการพัฒนาที่นำเสนอ ผู้วิจัยวิเคราะห์และสังเคราะห์ประเด็นหลักนำเสนอเป็นรูปแบบกรอบการพัฒนาดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบการพัฒนาศาสตร์สารสนเทศ สื่อและดิจิทัล รูปแบบ “เอส เอส เอส”

(SSS model for IMDL development framework for distance students in higher education)

4.4. ผลการนำกลยุทธ์ตามกรอบการพัฒนาศาสตร์สารสนเทศ สื่อและดิจิทัลที่เหมาะสมสำหรับนักศึกษาทางไกล ไปทดลองใช้

การนำกลยุทธ์ตามกรอบการพัฒนาศาสตร์สารสนเทศ สื่อและดิจิทัลที่เหมาะสมสำหรับนักศึกษาทางไกลไปทดลองใช้ ประกอบด้วย ขั้นตอนการเลือกกลยุทธ์และพัฒนากรอบกิจกรรมตามกลยุทธ์ในกรอบการพัฒนาที่ได้จัดทำขึ้น และขั้นตอนการดำเนินการทดลองใช้ โดยใช้บริบทของ มสธ. ผลการนำกลยุทธ์ตามกรอบการพัฒนาไปใช้โดยการพัฒนากิจกรรมและทดลองใช้ พบว่าภาพรวมกิจกรรมมีประโยชน์ ผู้เข้าร่วมกิจกรรมทั้งผู้สอน บรรณารักษ์ และนักศึกษามีความพึงพอใจมากและได้รับประโยชน์จากการเข้าร่วมกิจกรรม ผู้สอนและบรรณารักษ์มีการรับรู้บทบาทในการส่งเสริมและพัฒนาทักษะการรู้สารสนเทศ สื่อ และดิจิทัลของนักศึกษา แต่มีข้อจำกัดด้านภาระงาน เวลา และสมรรถนะบางด้านของผู้เข้าร่วมกิจกรรม

4.4.1. ขั้นการเลือกกลยุทธ์และพัฒนารูปแบบกิจกรรมตามกรอบการพัฒนา

กิจกรรมการพัฒนาทักษะการรู้สารสนเทศ สื่อ และดิจิทัล จัดทำขึ้นจากผลการวิจัยที่พบ และผลการสนทนากลุ่มร่วมกันระหว่างผู้สอนและบรรณารักษ์ สรุปได้ว่า ควรทดลองใช้กับกลุ่มนักศึกษาบัณฑิตศึกษาระดับปริญญาโทและเอก เนื่องจากกลุ่มนี้เน้นการศึกษาค้นคว้าระดับสูง และใช้บริการห้องสมุด และแหล่งเรียนรู้มากกว่ากลุ่มนักศึกษาระดับปริญญาตรี มีความจำเป็นและความตระหนักว่าต้องได้รับการพัฒนาทักษะการรู้สารสนเทศ สื่อและดิจิทัล เป็นการเลือกกิจกรรมเน้นหลักการ กลยุทธ์ และตัวชี้วัด ดังนี้

- 1) หลักการการทำงานแบบหุ้นส่วนความร่วมมือและการบูรณาการเพื่อพัฒนานักศึกษาทางไกลอย่างยั่งยืน
- 2) การพัฒนาความร่วมมือระหว่างผู้สอนกับบรรณารักษ์เพื่อการพัฒนาทักษะการรู้สารสนเทศ สื่อและดิจิทัลและการบริการสนับสนุนการศึกษาทางไกล
- 3) ตัวชี้วัดที่เกี่ยวข้อง
  - กิจกรรมความร่วมมือระหว่างผู้สอน และบรรณารักษ์ ในการพัฒนาทักษะการรู้สารสนเทศ สื่อและดิจิทัลสำหรับนักศึกษา
  - ความพึงพอใจของนักศึกษาต่อการพัฒนาทักษะการรู้สารสนเทศ สื่อ และดิจิทัลสำหรับนักศึกษาทางไกล

4.4.2. ขั้นการดำเนินการทดลอง

จากกลยุทธ์ ตามกรอบการพัฒนารู้อสารสนเทศ สื่อและดิจิทัลที่เลือกในขั้นแรก ผู้วิจัยนำมาพัฒนากิจกรรมและดำเนินการทดลองกับนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาโดยมีผู้สอน บรรณารักษ์ และนักศึกษาเข้าร่วมโครงการ

นักศึกษาได้รับคำแนะนำจากผู้สอนและบรรณารักษ์ และผู้วิจัยในการเข้าร่วมกิจกรรม “บรรณารักษ์บริการเชิงรุกเพื่อพัฒนาทักษะการรู้สารสนเทศนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาระบบทางไกล” กิจกรรมที่ต้องดำเนินการ โดยเน้นการค้นคว้าในประเด็นที่นักศึกษาสนใจหรือทำวิทยานิพนธ์/ดุษฎีนิพนธ์ ระยะเวลาดำเนินการ 6 สัปดาห์ โดยบรรณารักษ์ให้คำแนะนำในแต่ละขั้นตอน ผลงานขั้นสุดท้ายคือรายการบรรณานุกรมสืบค้นได้ที่เขียนถูกต้องตามรูปแบบบรรณานุกรมของ มธธ. นำเสนอผู้สอนพิจารณาให้ความเห็นและข้อเสนอแนะ

ผลการประเมินการจัดกิจกรรม ข้อมูลเบื้องต้นมีจำนวนนักศึกษา 11 คน ที่ดำเนินการสำเร็จครบทุกขั้นตอนและมีผลงานตามกำหนด อีก 5 คนดำเนินการแล้วเสร็จในขั้นที่ 2 และ 3 ซึ่งเป็นขั้นการกำหนดคำค้น ปรับปรุงคำค้น และค้นผ่านเครือข่ายภายนอกเพื่อค้นคว้าจากห้องสมุด มธธ. สรุปผลการประเมินจากการสัมภาษณ์/สนทนากลุ่มมีดังนี้

1) นักศึกษาเห็นว่ากิจกรรมมีประโยชน์ทำให้นักศึกษาได้รับความรู้และทักษะการรู้สารสนเทศ สื่อและดิจิทัลเพิ่มขึ้น นักศึกษาที่เข้าร่วมโครงการมีความพึงพอใจมากและได้รับประโยชน์จากการเข้าร่วมกิจกรรม การมีบรรณารักษ์ให้คำปรึกษาทำให้การสืบค้นข้อมูลเป็นไปอย่างกว้างขวางและมีความมั่นใจ การเพิ่มพูนความรู้และทักษะการสืบค้น การกำหนดคำสำคัญ หลักการและเทคนิคการค้นแบบทั่วไป และแบบเจาะจง ฐานข้อมูลเฉพาะทาง

นักศึกษาต้องการให้มีบริการเชิงรุกในลักษณะนี้ โดยมีได้เป็นเพียงการทดลอง แต่ต้องการให้เกิดขึ้นจริง โดยผู้สอนเป็นหลักในการถ่ายทอดความรู้ และมีบรรณารักษ์สนับสนุนในด้านแหล่งข้อมูล การบูรณาการสาระไว้ในการจัดการเรียนการสอนโดยเฉพาะก่อนการเรียนออนไลน์ ควรแนะนำเทคนิคการค้นคว้า การเข้าถึงแหล่งข้อมูลในบทเรียนออนไลน์ทุกบทด้วย นักศึกษาต้องการให้สำนักบรรณสารสนเทศทำบทเรียนออนไลน์แนะนำเรื่องการประเมินแหล่งสารสนเทศ และสารสนเทศที่ค้นคว้าได้ การอ้างอิง เทคนิควิธีการอ้างอิง การทำบรรณานุกรมโดยใช้โปรแกรมสำเร็จ โดยการจัดอบรมออนไลน์ การทำให้นักศึกษาได้ฝึกปฏิบัติจริง

ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

- ความร่วมมือระหว่างผู้สอน และบรรณารักษ์ ในระบบและกระบวนการจัดการศึกษาทางไกลมีความสำคัญและมีประโยชน์มาก
- การปรับเปลี่ยนบทบาทบรรณารักษ์ให้เน้นการให้คำปรึกษาเกี่ยวกับแหล่งข้อมูลการศึกษา ค้นคว้า การทำงานร่วมกับผู้สอนและนักศึกษา และมีการพัฒนาสมรรถนะและบทบาทบรรณารักษ์เชิงรุก
- นักออกแบบระบบการสอนซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญในกระบวนการผลิต/ปรับปรุงและบริหารชุดวิชา ควรมีบทบาทอย่างเข้มแข็งไม่เฉพาะกระบวนการผลิตสื่อการศึกษา แต่รวมถึงการออกแบบการพัฒนาทักษะการรู้สารสนเทศ สื่อและดิจิทัลในกระบวนการเรียนรู้ผ่านสื่อด้วย
- บรรณารักษ์ควรมีบทบาทเป็นบรรณารักษ์ประจำหลักสูตร หรือเป็นองค์ประกอบในคณะกรรมการผลิตและบริหารชุดวิชาเพื่อสนับสนุนการจัดการเรียนรู้ในสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ใหม่
- การจัดช่องทางติดต่อสื่อสารออนไลน์ให้นักศึกษานัดหมายและสนทนาสดกับบรรณารักษ์ เพื่อให้นักศึกษาสามารถขอคำแนะนำและสอบถามปัญหาได้ทันที
- ห้องสมุดจัดทำสื่อที่หลากหลาย โดยเฉพาะสื่อดิจิทัล เช่น คลิป บทเรียนออนไลน์ ในเนื้อหาที่เกี่ยวข้อง ที่นักศึกษาสามารถมีปฏิสัมพันธ์เรียนรู้ด้วยตนเอง รวมทั้งแนะนำเชื่อมโยงไปยังแหล่งสารสนเทศสาขาวิชาต่างๆ บนเว็บไซต์ของห้องสมุด การจัดโปรแกรมฝึกอบรมให้แก่นักศึกษาในการสืบค้นข้อมูล ที่นักศึกษาสามารถนำไปใช้ได้จริงๆ และมีรายละเอียดมากกว่าการปฐมนิเทศ

2) ผลการประเมินการจัดกิจกรรมของกลุ่มผู้สอนและกลุ่มบรรณารักษ์ จากผลการวิเคราะห์เนื้อหาบันทึกข้อมูลรายงานผลการดำเนินการของบรรณารักษ์และผลการสนทนากลุ่มผู้สอน

และบรรณารักษ์เข้าร่วมโครงการทดลอง มีข้อสรุปว่า ภาพรวมกิจกรรมมีประโยชน์ทำให้นักศึกษาได้รับความรู้ และทักษะการรู้สารสนเทศ สื่อและดิจิทัล มีการรับรู้การทำงานแบบหุ้นส่วนความร่วมมือ และบทบาท ความรู้ ความสามารถของบรรณารักษ์ในการสนับสนุนการเรียนการสอนทางไกลในสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ใหม่ แต่มีข้อจำกัดในการดำเนินกิจกรรม เนื่องจากเป็นโครงการวิจัย 1 ปี ทำให้มีช่วงเวลาดำเนินกิจกรรมส่วนนี้น้อยมาก จำเป็นต้องเร่งรัดช่วงเวลาการดำเนินกิจกรรม ซึ่งในระบบการศึกษามีเวลาหนึ่งภาคการศึกษา นักศึกษา และบรรณารักษ์มีภาระงานมาก เวลาว่างของบรรณารักษ์และนักศึกษาไม่ตรงกัน ปัญหาของนักศึกษาจุดแข็ง และจุดอ่อนของนักศึกษามีดังนี้

ปัญหานักศึกษา ได้แก่ การรับรู้ข้อมูลบริการของมหาวิทยาลัยที่มี เช่น การค้นฐานข้อมูล ผ่านเครือข่ายภายนอก (VPN) ฐานข้อมูลที่มีให้บริการสมรรถนะส่วนตัวทางด้านการรู้สารสนเทศ สื่อและดิจิทัล ซึ่งแตกต่างกันไป ขาดประสบการณ์การค้นคว้าอย่างเป็นระบบ และบางคนยึดติดกับประสบการณ์เดิม ที่เปลี่ยนแปลงไป ความตระหนักถึงความสำคัญของการค้นคว้าจากแหล่งข้อมูลที่ทันสมัยและเชื่อถือได้

จุดแข็งของนักศึกษา ความรู้ ความสามารถ และทักษะการใช้คอมพิวเตอร์และเทคโนโลยี ดิจิทัล ความสามารถในการเข้าถึงแหล่งข้อมูลและสืบค้นข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ ภายนอกมหาวิทยาลัย ความตั้งใจและความมุ่งมั่นในการเรียนรู้และการพัฒนา

จุดอ่อนของนักศึกษา เกี่ยวกับทักษะการรู้สารสนเทศ สื่อและดิจิทัล ในภาพรวมและรายด้านการกำหนดความต้องการของตนเองที่ชัดเจน ไม่รู้จักฐานข้อมูลที่ค้น และเหมาะสมกับเรื่องที่นักศึกษา ต้องการการกำหนดคำค้น และเทคนิคการสืบค้นเบื้องต้นและฐานข้อมูลเฉพาะทาง การประเมินแหล่งข้อมูล และข้อมูลที่ได้รับ และวิธีการเขียนบรรณานุกรมที่ถูกต้อง

5. อภิปรายผล

1) กรอบการพัฒนาการรู้สารสนเทศ สื่อและดิจิทัล ประกอบด้วย หลักการ กลยุทธ์และตัวชี้วัด ซึ่งกำหนดแนวคิดกรอบการพัฒนาตามรูปแบบ “เอส เอส เอส” “SSS model” (STUDENT – STAFF – SYSTEM model) มุ่งเน้นนักศึกษาเป็นศูนย์กลางการพัฒนาแบบองค์รวม โดยเน้นการพัฒนาสมรรถนะการรู้สารสนเทศ สื่อและดิจิทัล ของนักศึกษาทางไกลที่สอดคล้องกับผลลัพธ์ของผู้เรียนตามแนวคิดของภาคีเพื่อทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 (The Partnership for 21st Century Skills, 2011) กรอบมาตรฐานคุณวุฒิ ระดับอุดมศึกษาของประเทศไทย (Ministry of Education, 2009) กรอบการรู้ดิจิทัลและสารสนเทศ (DIL framework) สำหรับนักศึกษาทางไกลของมหาวิทยาลัยเปิดประเทศอังกฤษ (Reedy, & Goodfellow, 2012) กรอบเชิงกลยุทธ์การรู้สารสนเทศและดิจิทัลสำหรับห้องสมุดมหาวิทยาลัยควีนส์แลนด์ ค.ศ.2016-2020 (Gillan, 2016) คุณลักษณะของบัณฑิตไทยที่พึงประสงค์ในบริบทของอาเซียนเกี่ยวข้องกับความรู้และการรู้เท่าทันสื่อ (Tongprayoon, 2015) คุณลักษณะของบัณฑิตที่พึงประสงค์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (Polsaen, 2013)

2) กรอบการพัฒนานี้เน้นความร่วมมือและบทบาทของผู้สอน นักออกแบบระบบการศึกษา และบรรณารักษ์ในสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ใหม่ ซึ่งแตกต่างจากระบบการจัดการศึกษาทางไกลเดิมของ มสธ. ที่บรรณารักษ์ไม่ได้มีบทบาทในกระบวนการจัดการเรียนรู้อย่างชัดเจน สอดคล้องกับผลการวิจัยและข้อเสนอแนะจากผลการทบทวนวรรณกรรมพบว่าผู้สอนมีบทบาทสำคัญในการสอนการรู้สารสนเทศ และบรรณารักษ์มีบทบาทสนับสนุนการบูรณาการการรู้สารสนเทศในหลักสูตร (Hammons, 2020) ผลการวิจัยของ Mnkeni-Saurombe (2015) พบว่า บรรณารักษ์ตระหนักว่าการรู้สารสนเทศมีความสำคัญต่อการศึกษา ระบบทางไกล มีข้อเสนอแนะให้มีบรรณารักษ์ออนไลน์ (Embedded online librarian) ที่มีบทบาทฝังตัวในการจัดการเรียนการสอนออนไลน์ และระบบจัดการรายวิชา (Course management system) มีการพัฒนาการรู้สารสนเทศของนักศึกษาทางไกลโดยจัดทำโปรแกรมและสื่อฝึกอบรมการรู้สารสนเทศที่เหมาะสมสำหรับสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ทางไกลแบบเปิดโดยฐานการวิจัย การใช้ประโยชน์จากระบบการจัดการการเรียนรู้ (Learning management system) เพื่อบูรณาการการรู้สารสนเทศในหลักสูตร การศึกษาทางไกลแบบเปิด และให้มีการกำหนดนโยบายที่ชัดเจนในระดับมหาวิทยาลัยเพื่อเป็นแนวทางการนำไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นองค์รวม (Harrison & Deans, 2021)

3) กรอบการพัฒนานี้สอดคล้องกับทฤษฎี ผลการวิจัยและข้อเสนอแนะจากงานวิจัยหลายเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาทางไกลทั้งในประเทศและต่างประเทศ ผลการวิจัยของ Sacchanand (2002b) มีข้อเสนอแนะให้มหาวิทยาลัยทบทวนกระบวนการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีการกำหนดนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการรู้สารสนเทศ สื่อและดิจิทัล มีการบูรณาการการรู้สารสนเทศในเนื้อหาวิชาหรือการสอนเป็นรายวิชาต่างหาก รวมทั้งการพัฒนาเป็นรายวิชาสอนออนไลน์โดยไม่มีหน่วยกิต และให้มีการพัฒนาผู้สอน และบรรณารักษ์ให้ตระหนักถึงความสำคัญและมีบทบาทอย่างจริงจังในการพัฒนานักศึกษาให้เป็นผู้รู้สารสนเทศ สื่อและดิจิทัล อย่างไรก็ตามปัญหาที่พบของนักศึกษาทางไกลในเรื่องขาดความตระหนักในความสำคัญ และขาดทักษะการรู้สารสนเทศ (Harrison & Deans, 2021; Sacchanand, 2002b, 2016) ยังเป็นปัญหาที่พบสอดคล้องกันและอย่างต่อเนื่อง

4) กลยุทธ์และตัวชี้วัดที่นำเสนอมีประเด็นสอดคล้องกับกรอบการพัฒนาและผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องหลายเรื่องที่เน้นการศึกษาทางไกล กรอบการรู้ดิจิทัลและสารสนเทศของมหาวิทยาลัยเปิดประเทศอังกฤษ (The Open University, 2021) ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัยต่อมหาวิทยาลัยเปิด Dr. BR Ambedkar Open University (BRAOU) (Indira, 2009) และมหาวิทยาลัยแอฟริกาใต้ (Mnkeni-Saurombe, 2015) รวมทั้งผลการวิจัยบทบาทของบรรณารักษ์ทางไกล (Sacchanand, 2002a, 2002b, 2004, 2009) ซึ่งเน้นการเป็นนักการศึกษา และเป็นบรรณารักษ์ที่มีบทบาทสำคัญฝังตัวในระบบการศึกษาและการจัดการเรียนรู้ทางไกล (Embedded librarian) ผลการวิจัยและพัฒนาชุดอบรมอิงเว็บสำหรับการศึกษาทางไกล (Sacchanand & Jaroenpantarak, 2004) ชุดการเรียนรู้ด้วยตนเองในการค้นหาและเข้าถึงสารสนเทศสำหรับนักศึกษาใหม่ระดับปริญญาโท มสธ. (Osatanukroa, 2011) และการพัฒนาชุดฝึกอบรมการรู้สารสนเทศเพื่อการศึกษา

ทางไกล (Sacchanand, 2016) ที่เน้นความสำคัญและความจำเป็นของการพัฒนานักศึกษาให้มีทักษะการรู้สารสนเทศ สื่อและดิจิทัล การผลิตสื่อการศึกษาทางไกลเพื่อการพัฒนาสมรรถนะและการเรียนรู้ด้วยตนเอง และบทบาทและสมรรถนะของผู้สอน นักออกแบบระบบการสอนและบรรณารักษ์ในการทำงานแบบหุ้นส่วน ความร่วมมือและการบูรณาการเพื่อพัฒนานักศึกษาอย่างยั่งยืน

6. ข้อเสนอแนะ

6.1. ข้อเสนอในการนำไปใช้และขยายผลในเชิงนโยบายและการปฏิบัติ

ฝ่ายบริหารและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาทางไกล หรือการเรียนรู้ออนไลน์ ในการพัฒนานักศึกษาเป็นองค์รวม เนื่องจากทักษะการรู้สารสนเทศ สื่อและดิจิทัลเป็นทักษะศตวรรษที่ 21 และเป็นสมรรถนะดิจิทัลที่มีความสำคัญ และมีความจำเป็นในการเรียนรู้ด้วยตนเองและการเรียนรู้ตลอดชีวิต ของนักศึกษาทางไกลในระดับอุดมศึกษา โดยเฉพาะในชีวิตวิถีใหม่ นอกจากนี้ หน่วยงานทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง และบุคลากรควรกำหนดเป็นแผนเร่งด่วนทั้งระยะสั้นและระยะยาวให้สอดคล้องกับกรอบการพัฒนา ดังกล่าว โดยเน้นการร่วมมือกันในการทำงาน และการบูรณาการโดยมีผลลัพธ์ที่ชัดเจน

6.2. ข้อเสนอแนะจากการวิจัยครั้งต่อไป

- 1) การพัฒนาแบบประเมินทักษะการรู้สารสนเทศ สื่อและดิจิทัลของนักศึกษาทางไกล ระดับปริญญาตรี และระดับบัณฑิตศึกษา และให้มีการวัดสมรรถนะนักศึกษาตั้งแต่ก่อนเข้าศึกษาเพื่อนำไปสู่การพัฒนา
- 2) การวิจัยบทบาทและสมรรถนะใหม่ของบุคลากรที่มีบทบาทหลักในการพัฒนาการรู้สารสนเทศ สื่อและดิจิทัล โดยเฉพาะผู้สอน นักออกแบบระบบการศึกษา และบรรณารักษ์
- 3) การวิจัยและพัฒนาแนวปฏิบัติที่ดีในการบูรณาการการรู้สารสนเทศ สื่อและดิจิทัลในการจัดกระบวนการเรียนรู้ทางไกลอย่างเป็นระบบ
- 4) การพัฒนาสื่อเพื่อส่งเสริมการรู้สารสนเทศ สื่อและดิจิทัลให้กับนักศึกษาทางไกลสามารถใช้ในการเรียนรู้ด้วยตนเอง

7. กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ ได้รับการสนับสนุนเงินอุดหนุนการวิจัยงบประมาณ (ประเภทพัฒนาการเรียนการสอนทางไกลสู่ระดับนานาชาติ) ของ มสธ. และสำเร็จได้ด้วยคามอนุเคราะห์จากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยขอขอบคุณมสธ. ที่ได้ให้ทุนสนับสนุนโครงการ ตลอดจนผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้บริหาร ผู้สอน นักวิชาการ นักวิชาชีพ และนักศึกษา ทั้งในประเทศไทย โดยเฉพาะ มสธ. และประเทศฟิลิปปินส์ ที่มีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัย ทำให้งานวิจัยนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี

เอกสารอ้างอิง

- Ammatwong, S, Sacchanand, C. & Panmekha, P. (2013). Information literacy of Sukhothai Thammathirat Open University graduate students. *Sukhothai Thammathirat Open University Journal*, 26(1), 106-122.

- Gillan, H. (2016). **Information and digital literacy: A strategic framework for UQ library 2016-2030**. Retrieved 20 January 2019, from https://web.library.uq.edu.au/files/14363/UQL_IDL_StatagicFramework.pdf
- Hammons, J. (2020). Teaching the teachers to teach information literacy: A literature review. **The Journal of Academic Librarianship**, **46**(5), 1-13. <https://doi.org/10.1016/j.acalib.2020.102196>
- Harrison, S. J. & Deans, M. O. (2021). The methodology used to deliver information literacy instruction by a select group of academic librarians: a case study. **Asian Association of Open Universities Journal**, **16**(2), 177-192.
- Indira, K (2009). Designing information literacy modules for distance learners in India. **Asian Journal of Distance Education**, **2**, 1–18.
- Komlayut, S. (2018). **Digital literacy of STOU's faculties and graduate students**. Nonthaburi: STOU.
- Lee, A.Y.L. & So, C.Y.K. (2014). Media literacy and information literacy: Similarities and differences. **Comunicar: Media Education Research Journal**, **21**(42), 137-145.
- Maphosa, C. & Bhebhe, S. (2019). Digital literacy: a must for open distance and e-learning (ODEL) students. **European Journal of Education Studies**, **5**(10), 186-199.
- Ministry of Education. (2009). National qualifications framework for higher education in Thailand. **Thai Government Gazette**, **126**(125),17-19.
- Mnkeni-Saurombe, N. (2015). Information literacy: A cornerstone for open distance learning at the University of South Africa. **Journal of Librarianship and Information Science**, **47**(2), 156-165.
- The Open University. (2021). **Digital and information literacy framework**. Retrieved 19 January 2019 from <https://www.open.ac.uk/libraryservices/subsites/dilframework/>
- Office of the Educational Council. (2018). **National Educational Standard 2018**. Bangkok: Office of the Educational Council.
- Osathanukroh, K. (2011). **Development of the self learning kit for searching and accessing information for new master students, Sukhothai Thammathirat Open University**. M.A. thesis, Sukhothai Thammathirat Open University.
- Partnership for 21st Century Skills. (2011). **Framework for 21st century learning**. Retrieved 20 January 2019, from <http://www.p21.org/overview>.
- Polsaen, R. (2013). **Desirable characteristics of STOU Graduates**. Nonthaburi: Sukhothai Thammathirat Open University.
- Pong, A. (2017). **Media and Information Literacy (MIL)**. Retrieved 19 January 2019, from <https://www.slideshare.net/arnielping/media-and-information-literacy-communication>
- Sacchanand, C. (2002a). **Information literacy instruction to distance students in higher education: librarians' key role**. 68th IFLA Council and General Conference August 18-24. Retrieved 19 January 2019, from <http://www.ifla.org/IV/ifla68/papers/113-098e.pdf>

- Sacchanand, C. (2002b). **Librarians as educators in supporting a graduate distance education system: A case study of Sukhothai Thammathirat Open University (STOU), Thailand.** EdD doctoral thesis, Faculty of Education, Charles Sturt University.
- Sacchanand, C. (2004). Librarians as faculty in the new learning Environment. **Asian Library and Information Conference Libraries- Gateways to Information and Knowledge in the Digital Age.** ALIC 2004. Bangkok: Thailand.
- Sacchanand, C. (2008). Putting the Learners into E-learning: An Experience of Sukhothai Thammathirat Open University (STOU), Thailand. **the E-learning section, International Federation of Library Associations and Institutions FLA 74th.** Quebec: Canada.
- Sacchanand, C. (2009). Educational roles of academic librarians: A case of the distance education doctoral degree program, Sukhothai Thammathirat Open University, Thailand. **In Globalizing Academic Libraries Vision 2020: International Conference on Academic Libraries.** (180 – 186). Delhi: Mittal Publications New Delhi (India) in association with Delhi University Library University System, University of Delhi.
- Sacchanand, C. (2016). Development of distance training package between Sukhothai Thammathirat Open University (STOU), Thailand and Open University of Japan (OUJ). **Journal of Japanese Studies, 33(2),** 44-58.
- Sacchanand, C. (2019). The state of information, media and digital literacy development for distance students of Sukhothai Thammathirat Open University (STOU) and Polytechnic University of the Philippines Open University System (PUP OUS). **Sukhothai Thammathirat Open University Journal, 32(2),** 55-69.
- Sacchanand, C. (2020). Information literacy in the digital environment. **Journal of Social Sciences and Humanities, 46(1),** 1-17.
- Sacchanand, C. & Jaroenpuntaruk, V. (2006). Development of a web-based self-training package for information retrieval using the distance education approach. **Electronic Library, 24(4),** 501 – 516.
- Tongprayoon, C. (2015). The desired characteristics of Thai graduates in ASEAN context. **Electronic Journal of Open and Distance Innovative Learning (e-JODIL), 5(1),**91-110.
- UNESCO. Communication& Information Sector. (2013). **Media and information literacy.** Retrieved 20 January 2019 from http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CI/CI/images/Publication_covers/global_mil_chap_1.jpg
- UNESCO Institute for Information Technologies in Education. (2021). **Media and information literacy.** Retrieved 20 January 2019, from <https://iite.unesco.org/mil/>